

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarprogrammet
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk engelska

Distans- och närhetsmarkörer i *Pride and Prejudice*

En översättningsvetenskaplig studie av *you*-tilltalet i Jane Austens *Pride and Prejudice* med fokus på titlar, omskrivningar och övergång från det distanserade *ni* till det familjära *du*

Elisabeth Hansson

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 1, ÖU2100, Magisterutbildning
VT 2012
Handledare: Marcus Nordlund
Examinator: Sigrid Dentler

Sammandrag

Jane Austens *Pride and Prejudice* utkom 1813 och har sedan dess översatts till svenska vid tre tillfällen: 1920, 1963 och 2011. Att översätta en äldre roman medför en mängd svårigheter och en av dem är tilltal mellan karaktärer. Eftersom det engelska pronomenet *you* är mångtydigt måste översättaren vid varje enskild relation undersöka huruvida författaren gjort några andra markörer för att visa läsaren hur nära relationen är. Dessa markörer får sedan avgöra om de två karaktärerna står nära eller långt ifrån varandra i svenskan.

Under 1800-talet användes titlar i Sverige, och de som hade en sådan förväntade sig att bli tilltalade med den. De som saknade titel tilltalades istället med *ni*. På detta sätt blev *ni* en social markör med negativa konnotationer. Samtidigt var titelbruket omständligt och gjorde samtal mellan människor besvärligt. Vissa började därför, i mitten på 1800-talet, att propagera för ett *ni*-tilltal. Dock slog det aldrig igenom, förmodligen på grund av att det av många ansågs nedvärderande.

Att översätta ett äldre verk och göra det med historisk exakthet blir extra svårt, eftersom Storbritanniens formella *you* riktat till en person var mycket artig, medan 1800-talets *ni* i Sverige tvärtom ansågs oartig. Samtidigt kontrasterade det svenska, intima *du* med Storbritanniens formella *you*, som i sig var en markering för distans. I vårt språk finns dock inga andra pronomen att tillgå, utan *ni* och *du* blir de tilltal som får representera det artiga å ena sidan och det familjära å den andra.

I *Stolthet och fördom* översätts *you* med *ni* mellan obekanta och *du* vid nära relationer. De tre översättarna har arbetat på olika sätt med pronomenet vid ett par tillfällen. I relationen mellan Elizabeth och hennes båda föräldrar har de båda tidiga översättarna (Ringenson 1920 och Olzon 1963) valt att översätta *you* med ett *du*-tilltal. Detta tilltal stämmer inte helt överens med det *sir*- och *madam*-tilltal som Elizabeth använder till sina föräldrar i originalet. I översättningen från 2011 valde översättaren Sundström att lägga sig mitt emellan *ni* och *du*, med ett *pappa*- och *mamma*-tilltal. Med detta val får hon med både respekten som ett *ni* skulle skapa, och intimiteten som *du*-tilltalet medför.

I relationen mellan Elizabeth och mr Darcy övergår alla översättarna till ett *du*-tilltal i slutet av romanen, då de båda karaktärerna talar om att gifta sig. Sundström gör övergången då förlovningen är offentliggjord, medan Ringenson och Olzon skiftar strax efter att huvudkaraktärerna redogjort för sina känslor. Det som har fått Ringenson och Olzon att göra denna övergång är med stor sannolikhet att mr Darcy ändrar tilltal ett par sidor längre fram. Då han hela romanen tilltalat Elizabeth med *miss Bennet* övergår han plötsligt till att säga *Elizabeth*, vilket är ett tecken på intimitet. Detta kan anses som ett gott skäl att övergå till ett *du*-tilltal på svenska.

Tidigt på 1900-talet förekom även omskrivning i Sverige, vilket innebar att det direkta tilltalet helt undveks. Detta var särskilt användbart där den tilltalades titel inte var känd för den talande. Det fungerade emellertid inte särskilt väl i praktiken, eftersom även användandet av passivum blev omständligt. Omskrivningar var som mest använda då första översättningen av *Stolthet och fördom* kom ut, men detta fenomen överfördes inte till litteraturens värld, eller åtminstone inte detta verk.

Nyckelord: översättning, *Pride and Prejudice*, *you*, tilltal, närhets- och distansmarkörer

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund	2
1.2. Vetenskaplig bakgrund	3
1.3. Översättningsvetenskaplig bakgrund	3
1.4. Översättarna	4
1.5. Syfte.....	4
1.6. Material och metod.....	5
1.7. Disposition	5
2. Etikettsregler och titelbruk	7
2.1. Etiketts- och tilltalsregler i 1800-talets Storbritannien	7
2.2. Titelbruket i Storbritannien under 1800- och 1900-talen	8
2.3. Titelbruket i Sverige under 1800- och 1900-talen	9
3. Det personliga pronomenet <i>you</i>	11
3.1. Engelskans mångtydiga <i>you</i>	11
3.2. Användandet av <i>ni</i> i Sverige under 1800- och 1900-talen	12
3.3. <i>Du</i> -tilltalet i Sverige	14
3.4. Det nya niandet.....	15
3.5. Omskrivning i svenskan.....	15

4. Resultat och diskussion	17
4.1. Översättning av <i>you</i> i <i>Stolthet och fördom</i>	18
4.2. Omskrivningar	19
4.3. Översättning av <i>you</i> tillsammans med <i>sir</i> och <i>madam</i>	22
4.4. <i>Ni</i> blir det familjära <i>du</i>	25
5. Slutsats	29
Käll- och litteraturförteckning	31

1. Inledning

Jane Austens *Pride and Prejudice* utkom 1813 och kärleksrelationen mellan Elizabeth Bennet och mr Darcy har sedan dess blivit känd världen över. Romanen räknas idag som Austens största verk och har också fått beteckningen klassiker. Den har översatts till svenska vid tre tillfällen, av C.A. Ringenson 1920, Gösta Olzon 1963 och Gun-Britt Sundström 2011.

Att översätta en bok som blivit en klassiker medför givetvis svårigheter för nyöversättarna, eftersom verket redan är läst och älskat av flera generationer. Därtill är originalet tidlöst och flexibelt, i förhållande till översättningarna som blir tidsbundna, då de präglas av samhället, tidsandan, översättningsnormer och översättarens sätt att uttrycka sig. På samma gång är situationen förmånligare andra eller tredje gången, eftersom verket redan har introducerats i samhället och presenterats för läsaren. Överblicken och distansen är bättre, kunskapen större, perspektiven till tidsperioden då boken först skrevs är fler, recensioner har skrivits, studier har gjorts, och framför allt finns en tidigare översättning att ta stöd i. Nyöversättningar har av alla dessa nämnda skäl en tendens att ligga något närmre originalet än sina föregångare, vilket också märks vid en jämförelse av de svenska utgåvorna av *Stolthet och fördom*.

I denna uppsats står tilltalet mellan de olika karaktärerna, och då främst pronomenet *you*, i fokus. Att välja mellan *ni* och *du* vid översättning kan tänkas enkelt, men då originalet skrevs i början på 1800-talet finns mycket att ta hänsyn till. Det sätt man tilltalade varandra på hängde ihop med vilken samhällsklass man tillhörde och hur väl de båda parterna kände varandra. Eftersom pronomenet *you* inte avslöjar någonting om hur intim en relation är, används i engelskan andra metoder för att markera graden av närhet och distans. Exempelvis kan titlar, förnamn och smeknamn användas vid direkt tilltal.

Vid översättning gäller det att ta hänsyn till dessa små markörer och överföra dem genom att använda rätt tilltalspronomen. Omedelbart uppstår två problem vid översättning till svenska. För det första används inte *ni*-formen som tilltal till en person i vårt samhälle, och för det andra har det heller aldrig, historiskt sett, varit någon särskilt artig tilltalsform.

En viktig del vid översättning av äldre verk är att fånga tilltalsbruket och därmed tvingas översättaren att, på svenska, göra en skillnad på tilltal mellan bekanta och obekanta. I vårt språk finns bara pronomina *ni* och *du* att tillgå, och oavsett hur de svenska språknormerna såg ut vid 1800-talets början, och hur de har ändrats sedan dess, så har översättaren inget annat val än att bruka dessa två pronomina. I detta läge uppstår ett tredje problem, då översättaren ska se till varje enskild relation och fatta ett beslut huruvida de båda karaktärerna bör *nia* eller *dua* varandra.

I denna uppsats har jag valt att fokusera på relationerna mellan Elizabeth och hennes föräldrar, och relationen mellan Elizabeth och mr Darcy. De båda tidiga översättarna Ringenson och Olzon följs till stor del åt i sina val av svenskt tilltalspronomen, medan Sundström arbetat utifrån ett annat tankesätt. Jag kommer att se på det *you* som Elizabeth använder till sina föräldrar – vilket de båda tidigare översättarna översatt med *du*, medan Sundström valt att lägga sig mitt emellan *du*- och *ni*-tilltalet med ett *mamma*- respektive *pappa*-tilltal – men också på övergången från det distanserade *ni* till det mer intima *du* mellan Elizabeth och mr Darcy, då de börjar tala om förlovning och giftermål. Därtill kommer jag även att titta på omskrivningar, vilka var särskilt vanligt i Sverige vid 1900-talets början, då ett direkt tilltal helst skulle undvikas, och undersöka om sådana använts vid översättningarna.

1.1. Bakgrund

Jane Austen föddes 1775 och växte upp i Hampshire, på den engelska landsbygden. I slutet av 1700-talet skrev hon *Pride and Prejudice*, en av de sex böcker som Austen kom att skriva under sin livstid. I dem alla avspeglas hennes egen uppväxtmiljö men särskilt känd är hon för sina personporträtt och skildringar av livet i vardagen. I Austens alla verk återfinns en underton av ironi och en kritik mot aristokratins sociala konventioner, vilka hon ansåg höll tillbaka kvinnorna och påverkade deras utsikter till kärlek och lycka (NE [www]).

I centrum för *Pride and Prejudice* står Elizabeth Bennet och mr Darcy, ett av tidernas mest omtalade kärlekspär. De representerar det framfusiga, egensinniga och charmerande å ena sidan och det högfärdiga, oartiga och blygsamma å den andra. Relationen tar form sakta och osäkert och i dess väg står – förutom mr Darcys stolthet och Elizabeths fördomsfullhet – även ett klassuppdelat samhälle. Medan Elizabeth kommer från en fattig men kärleksfull familj, tillhör mr Darcy en välbärgad ätt, där det viktigaste är att gifta sig inom samma samhällsklass.

1.2. Vetenskaplig bakgrund

Oräkneliga böcker, avhandlingar, uppsatser och analyser har, med olika inriktning, skrivits om Jane Austen och hennes verk. Antalet teman som kan diskuteras i hennes böcker är många, exempelvis utbildning, religion, genus, politik, klassamhället och självständighet. Därtill är Austen särskilt känd för att i sitt språk använda mycket humor. Hennes verk består till stor del av dialoger, och hon var även en av de första att börja använda indirekt anföring.

På området dialoger och tilltal har tidigare det berömda *my dear*-tilltalet debatterats. Mrs Bennet använder det i stor utsträckning till sin man, mr Bennet, och Wright (1975:311) menar att Gösta Olzons översättning *kära du* uttrycker mer värme och intimitet än det engelska *my dear*. Han menar att Olzon genom detta val gör så att kontrasten mellan de båda makarna – vilken är väldigt tydlig i originalet – försvinner.

Om det mer specifika pronomenet *you* och hur det bör eller kan översättas till svenska i *Stolthet och fördom*, finns inga vetenskapliga studier eller uppsatser. Över huvud taget har ytterst få studier gjorts om hur översättare bör handskas med den *you*-problematik som uppstår vid översättning från engelska till svenska.

1.3. Översättningsvetenskaplig bakgrund

Att översätta ett verk från 1813 kräver stor kunskap om hur källspråks-samhället såg ut då verket skrevs och vilka normer som rådde, men också om hur vårt svenska samhälle såg ut vid samma tid. Som översättare är det viktigt att tidigt fatta beslutet huruvida läsaren ska föras till författaren eller tvärtom – det Newmark (1981) kallar semantisk respektive kommunikativ översättning. Ett sådant beslut påverkar naturligtvis översättningen inom flera olika områden och ett av dem är hur tilltalet mellan olika karaktärer skall hanteras.

Vid semantisk, källspråksinriktad, översättning gäller det att återge källtexten så att den kontextuella betydelsen blir densamma, medan det vid kommunikativ, målspråksinriktad, översättning gäller att läsarna i de båda kulturena uppfattar texten på samma sätt. Samtidigt som det är viktigt att vara konsekvent i sitt arbete menar Newmark (1981:61) att en god översättning bör vara både källspråksinriktad och målspråksinriktad

för att vara ultimat, eftersom det är enda möjligheten att tillfredsställa både läsare och författare.

Dialoger översätts i regel på ett mer kommunikativt sätt, eftersom det främsta syftet med att tala med andra är själva kommunikationen.

1.4. Översättarna

Austens *Pride and Prejudice* har översatts till svenska vid tre olika tillfällen. Första översättningen utkom 1920, utförd av Carl Axel Ringenson, som översättare mest känd som C. A. Ringenson. Han arbetade som lektor och utgav under sitt liv ett antal läroböcker, framför allt om franska språket. Förutom Austen har Ringenson även översatt Arthur Conan Doyle.

Andra svenska översättningen av *Stolthet och fördom* utkom 1946, gjord av Gösta Olzon. Han var som mest verksam under 1930- och 1940-talen och har förutom Austen översatt Daniel Defoe och Graham Greene (Worldcat [www]). Olzon utkom 1963 med en reviderad utgåva av *Stolthet och fördom*, där det främst var kommateringen som ändrades. Olzon följde i sin första utgåva det engelska originalet väl vad gäller användandet av kommatecken, medan han i sin reviderade utgåva övergick till att bygga upp meningarna på ett mer svenskt sätt. Förutom kommateringen kritiserades Olzon också för sitt förhållningssätt till originalet, då han ansågs vara för fri i sin tolkning (Hagström 2011 [www]).

En tredje svensk översättning av romanen utkom 2011, i översättning av Gun-Britt Sundström. Bland hennes tidigare översättningar återfinns bland annat *Jane Eyre* av Charlotte Brontë. Sundström har under sin karriär arbetat mycket med barn- och ungdomslitteratur och är, förutom översättare, även författare och kulturjournalist. Som tidigare nämndes ligger hennes översättning närmre originalet än de två tidigare versionerna, samtidigt som språket är ledigare och modernare (Översättarcentrum [www]).

1.5. Syfte

Wright (1975) visar att Olzon i sin översättning från 1963, genom att översätta *my dear* med *kära du*, skapar en större intimitet mellan de båda makarna Bennet än vad originalet antyder. Mitt syfte med detta arbete är att undersöka hur de tre översättarna Ringenson, Olzon och

Sundström arbetat med pronomenet *you* och se hur intimiteten, i förhållande till originalet, påverkas då översättarna på svenska väljer mellan *ni-* och *du-*tilltal. Genom att undersöka huruvida omskrivningar återfinns i översättningarna kommer jag också att se om deras respektive översättningar är anpassade till svenska tilltalsnormer.

1.6. Material och metod

De olika översättningarna av *Stolthet och fördom* har utkommit i många olika versioner och tryckningar genom åren. Originalet *Pride and Prejudice* utkom 1813, och den upplaga som jag kommer att hänvisa till i denna uppsats trycktes 1971. När det gäller Ringensons översättning kommer jag att använda utgåvan som utkom 1920. För Olzon är det den reviderade utgåvan, som utkom första gången 1963, som kommer att ligga till grund för mitt resonemang. Jag kommer att använda upplagan som trycktes 2006. Sundströms översättning har bara kommit ut i en upplaga, tryckt 2011.

Som en avgränsning för denna undersökning är det endast tilltal vid direkt anföring som kommer att analyseras. Exempel på tilltal mellan olika personer kommer att hämtas ur hela boken, men fokus ligger på de tidigare nämnda relationerna mellan Elizabeth och hennes föräldrar och mellan Elizabeth och mr Darcy. Jag kommer att undersöka hur Austen använt distans- och närhetsmarkörer i form av titlar och namn, och se hur dessa har inverkat på översättningen av *you*-tilltalet.

Jag kommer att genomföra analysen av dessa översättningar med hjälp av översättningsteorier, tidigare skrivna uppsatser, facktexter om *ni-* respektive *du-*reformens inträde i Sverige, studier om hur tilltal använts inom litteraturens värld och studier om hur tilltal mellan bekanta och obekanta har ändrats, i Storbritannien och i Sverige, under de senaste 200 åren.

1.7. Disposition

För att fullt ut förstå problematiken kring översättning av pronomenet *you* har jag valt att inleda denna uppsats med två teoretiska kapitel. I kapitel 2 beskrivs först hur etiketts- och tilltalsreglerna såg ut i Storbritannien vid 1800-talets början. Därefter går jag in på hur titlar användes i Storbritannien under 1800- och 1900-talen och avslutningsvis beskriver jag hur titelbruket såg ut i Sverige under samma tidsperiod.

I kapitel 3 följer historiken bakom pronomenet *you* och bakgrundsinformation om hur *ni* respektive *du* har använts i Sverige under 1800- och 1900-talen. Följande avsnitt handlar om det som i efterhand kom att kallas det nya niandet, då niandet under 1980-talet kom tillbaka i vårt språk. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om omskrivningar.

I kapitel 4 följer resultatdelen, där jag ser närmare på hur översättarna har arbetat med pronomenet *you*. Först ser jag till hur *you* översatts mellan karaktärer i allmänhet och därefter undersöker jag huruvida omskrivningar förekommer i verket. I det tredje avsnittet undersöker jag hur *you* har översatts tillsammans med titlarna *sir* och *madam*, och då står relationerna mellan Elizabeth och hennes båda föräldrar i fokus. I det avslutande avsnittet handlar det om Elizabeths och mr Darcys relation, då översättarna övergår från det distanserade *ni* till det intima *du*. Genom att undersöka hur Austen uttryckte sig i originalet gör jag en analys om de två tillfällena då övergången ägde rum, dels i de två första översättningarna, dels i den nyare.

I kapitel 5 följer slutsatsen, där jag kortfattat beskriver problematiken kring översättningen av *you* och därefter sammanfattar hur de tre översättarna har arbetat och hur deras respektive val har påverkat helheten.

2. Etikettsregler och titelbruk

Minst lika viktigt som att tilltala någon på ett korrekt sätt var det, på Jane Austens tid, att uppföra sig på ett föredömligt sätt. Därför kommer jag i första avsnittet i detta kapitel att redogöra för vilka etiketts- och tilltalsregler som gällde i Storbritannien vid tiden för utgivningen av *Pride and Prejudice*. Därefter kommer jag att gå in på hur titelbruket har sett ut och förändrats under 1800- och 1900-talen, dels i Storbritannien, dels i Sverige. Detta känns särskilt viktigt eftersom tilltals- och titelbruket i Storbritannien inte har förändrats särskilt mycket under de senaste 200 åren, medan förändringarna i Sverige varit desto större. Informationen i detta kapitel kommer att användas som grund för mitt resonemang i kapitel 4, det vill säga resultat- och diskussionskapitlet.

2.1. Etiketts- och tilltalsregler i 1800-talets Storbritannien

Austens *Pride and Prejudice* utkom under vad som kallas the Regency Era, vilken är känd för förfining och elegans, likväl som politisk och ekonomisk utveckling. George IV styrde Storbritannien och Irland, samtidigt som Napoleon härjade ute i världen. Tidsperioden varade mellan 1811 och 1820 och var en del av den georgianska eran (The Georgian Era, 1714–1830). Informationen i detta avsnitt, där jag redogör för hur reglerna för uppförande och tilltal såg ut i Storbritannien, är den viktorianska erans etikettsregler. Denna inleddes 1837 men kan ändå anses representativ även för föregående tidsperiod, med tanke på att de societetsregler som gällde i Storbritannien i mitten på 1700-talet ligger till grund för den viktorianska erans etikettregler.

I Jane Austens 1800-talssamhälle var artighet och ett gott uppförande av oerhörd vikt. Hövlighet, elegans och vänlighet var tre viktiga egenskaper för männen och det gällde att uppföra sig extra väl i kvinnors sällskap. Vid möte med mindre bekanta kvinnor var det på sin plats att ta av sig hatten och buga lätt, men vid möte med andra män var det tillräckligt att böja lätt på huvudet, göra en gest med handen eller vidröra hatten med handen. Lika viktigt var det att besvara gesten och hälsa tillbaka. Vid möte med närmre bekanta krävdes en hjärtligare hälsning.

För kvinnor var det viktigt att alltid ta emot hjälp från män om sådan erbjöds och då hon presenterades för en man förväntades hon nicka lätt med huvudet. Hon fick aldrig tilltala en man med hans förnamn inför andra och det var viktigt att tala högt och tydligt.

Det var väldigt viktigt för kvinnor att alltid uppföra sig väl, eftersom giftermål var deras enda chans till ett gott liv och enda möjligheten att slippa ligga någon till last. En kvinna dömdes efter sitt uppförande, där det avspeglades hur hon fostrats, vilken samhällsklass hon tillhörde, var familjen stod ekonomiskt och hur välutbildad hon var.

På baler gällde särskilda regler. Då uppträdde man om möjligt ännu artigare än annars, klädde sig bättre, var mer formella och bugade djupare. Det var ett nöje främst för ogifta kvinnor och män, men de fick inte lov att dansa om de inte först blivit presenterade för varandra. Detta skedde förslagsvis av värden eller värdinnan. Därtill fanns speciella regler för vem som kunde presentera sig själv för någon annan. En kvinna fick inte lov att presentera sig för en man, en underordnad kunde inte själv inleda en bekantskap med en överordnad och samma sak gällde för de yngre gentemot de äldre (centerforhistory och elegant woman [www]).

2.2. Titelbruket i Storbritannien under 1800- och 1900-talen

Titlar och artiga tilltal är och har alltid varit viktiga i Storbritannien, och används för att visa respekt och aktning. Titlar används idag på i stort sett samma sätt som de gjorde vid 1800-talets början. För de högre uppsatta finns ett antal titlar, som i fallande ordning är följande: *duke*, *marquis*, *earl*, *viscount*, *baron*, *baronet* och *knight*. Var och en ska tituleras på ett särskilt sätt och det gäller även personens fru och barn. I *Pride and Prejudice* förekommer främst titeln *lady*, vilken innehas dels av *lady Catherine*, dels av *lady Lucas*. Det som visar att *lady Catherine* står högre i rang är att hon tilltals med förnamn, vilket kommer an på att hon ärvt titeln efter sin pappa, som var earl. *Lady Lucas* å andra sidan har fått sin titel tack vare sin man, *sir William Lucas*, som är knight. Av denna anledning ska han alltid tilltals *sir William* eller *sir William Lucas*, aldrig *sir Lucas*.

De vanligaste titlarna som används tillsammans med personens efternamn är *mr*, *mrs* och *miss*, vilka kan användas om och till alla. På Jane Austens tid användes *miss* tillsammans med äldsta dotterns efternamn och tillsammans med yngre systrars för- och efternamn i officiella sammanhang. Äldsta dottern Jane omnämndes alltså som *miss Bennet*,

medan Elizabeth var *miss Elizabeth Bennet*, eller i mer familjära sammanhang bara *miss Elizabeth*.

Mr används som sagt gärna tillsammans med mannens efternamn men är mer informellt än att säga *sir*, och anses av en del alltför informellt. Tidigare var *mr*, liksom *sir*, ett sätt att respektfullt tilltala någon vars sociala status man inte var helt klar över (Pemberley [www]). I avsnitt 4.3. nedan kommer översättning av titlarna *sir* och *madam* tillsammans med pronomenet *you* att diskuteras.

2.3. Titelbruket i Sverige under 1800- och 1900-talen

Det titelsystem som tidigare användes i Sverige var som mest etablerat då *Pride and Prejudice* kom ut 1813, men det utvecklades redan på 1500-talet. Var och en skulle då tilltalas med titel eller titel och namn, såsom *ingenjörn*, *direktör Svensson* eller *fru Gustafsson*. Detta var praxis var gång samtalen krävde direkt tilltal, vilket gjorde att titeln upprepades ett antal gånger. Svårigheter uppstod givetvis då man inte kände den tilltalades namn eller titel och eftersom *ni* inte var ett godtagat tilltalspronomen gav detta upphov till omskrivningar. Mer information om *ni*-reformen och omskrivningar ges i avsnitt 3.2 respektive 3.5 nedan.

I början på 1800-talet var det anaforiska *han/hon* godtagbart som tilltalsform, men då det sjönk i värde och så småningom försvann ur språket försvann också möjligheten att låta det ersätta titeln. Det reflexiva pronomenet *sin* var accepterat tillsammans med titeln, såsom i *Överste Gustafsson glömde sitt paraply*, men något motsvarande possessivt pronomen fanns inte, varför man var tvungen att säga *Tillåter direktör Svensson att jag tar direktör Svenssons bil?* Detta konstlade och omständliga sätt att tilltala obekanta kritiserades redan i början på 1800-talet men det dröjde ytterligare femtio år innan propagandan för en *ni*-reform inleddes. Kritiken låg dels i att tilltalsnormerna var komplicerade, dels i att en tveksamhet förelåg då man inte kände till en persons titel. Titlarna bidrog också till att göra klasskillnaderna tydligare, eftersom de användes uppåt, samtidigt som *ni* användes nedåt. Wellander (1935) tyckte att införandet av en *ni*-reform skulle vara ett komplement till titlarna snarare än att de skulle avskaffas.

I dagens samhälle används sällan eller aldrig *herr-* och *fru-*tilltal, men de var vanliga tilltal under de två föregående seklen. Under första halvan av 1800-talet användes *min herre* och *min fru*, alternativt *herrn* och *frun*, som tilltalsord, men det ansågs senare låta simpelt och ohövligt att tilltala en person utan att använda personens efternamn. Det enda godtag-

bara tilltalsordet som inte krävde ett namn var *fröken*. Något senare, i början av 1900-talet, var det återigen accepterat att använda ett ensamt *herrn* eller *frun* till obekanta, men framåt 1930 ansågs det bättre att säga *min herre*, *damen* eller *fröken Gustafsson*.

Inom arbetslivet skulle chefspersoner i allmänhet tituleras av dem som stod under dem, såsom *trädgårdsmästarn*, *skräddarn* eller *doktorn*. Under de första årtiondena på 1900-talet ansågs det mindre artig att använda bara yrkestiteln, varpå ett efternamn gärna lades till, såsom *revisionssekreterare Johansson* eller *häradshövding Gustafsson*.

Under 1900-talet skedde en del förändringar som gjorde tilltalet enklare. Bland annat försvann epitetet *nådig* och *vördig* framför titeln, såsom i *nådig lagman* och *vördig biskopen*. Även *herr* och *fru* försvann då det stod i denna position, såsom *herr doktorn* eller *fru överstinnan*, vilket blev bara *doktorn* eller *överstinnan*. Successivt försvann även kvinnans titulering efter makens yrke, såsom *doktorinnan* och *professorskan* och ersattes med *fru* följt av efternamnet (Wellander 1935, Ahlgren 1978, Mårtensson 1988).

Alternativet till att använda de besvärliga titlarna var att lägga bort desamma då man lärde känna varandra bättre, men detta var ett initiativ som alltid skulle tas av den högst rankade. Ett sådant beslut medförde inte bara ett duande utan också att man inte behövde bemöda sig med gester såsom att lyfta på hatten då man möttes. Det gällde dock att komma ihåg med vilka man lagt ifrån sig titlarna, och vilka som förväntade sig att bli titulerade (Håkansson 2003 [www]).

Över huvud taget var osäkerheten stor vid tilltal under 1900-talet, eftersom inga klara regler fanns för hur obekanta skulle tilltalas. Enligt en undersökning utförd på 1940-talet var titel och pronomenet *ni* de tilltal folk helst använde, medan samma undersökning på 1970-talet visade att *du* var det tilltal folk tyckte var enklast att använda (Ahlgren 1978). Mer information om hur *du*-tilltalet fördes in i svenska språket återfinns i avsnitt 3.3 nedan.

3. Det personliga pronomenet *you*

Att översätta pronomenet *you* kan till en början tänkas enkelt, och är nog till stor del det vid översättning av litteratur som speglar dagens samhälle. När det handlar om äldre litteratur, såsom *Stolthet och fördom*, ställs översättarna inför situationer där det gäller att välja, och där är valen, ur målspråksinriktad synvinkel, inte helt självklara. På svenska finns två alternativ, *ni* eller *du*, som båda bär på varsin historia och som använts på olika sätt under årens lopp.

För att bättre förstå hur översättarna kan ha resonerat kring *ni*- och *du*-tilltalen följer i detta kapitel bakgrunden till engelskans *you*. Avsnittet 3.1 bygger på Brown & Gilmans (1960:252–281) resonemang. Därefter följer en redogörelse för hur tilltalen sett ut i Sverige under 1800- och 1900-talen. Först kommer jag att behandla *ni*, därefter *du*, därefter det nya niandet och avslutningsvis omskrivningar. Dessa avsnitt bygger på Wellanders (1935), Ahlgrens (1978) och Mårtenssons (1988) resonemang. Precis som med föregående kapitel kommer informationen i detta att ligga till grund för kapitel 4, resultat- och diskussionskapitlet.

3.1. Engelskans mångtydiga *you*

I engelskan används som bekant *you* vid tilltal både av en person, *du*, flera personer, *ni*, och som ett artig *ni* till en person. För många hundra år sedan användes pronomenet *thou*, det vill säga *du*, vilket bland annat förekommer frekvent i Shakespeares verk. Det slutade dock användas på 1600-talet och förekommer idag bara i litterära texter då man försöker få en gammaldags klang, och i vissa religiösa texter.

Thou användes endast i singular, och då som ett familjärt *du*. Parallellt med detta användes också *you* (vilket från början var *ye*), dels som pluralformen *ni*, dels för att visa artighet och distans till en person. Man tror att *ni* som artighetsform inom de germanska språken härstammar från romartiden, då *ni* (*vos*), började användas till kejsaren. Ett tydligt maktförhållande mellan *ni* (*vos*) och *du* (*tu*) uppstod, vilket förstärktes ytterligare av att kejsaren började använda *vi* om sig själv. I brev från olika tidsepoker, de äldsta skrivna i antikens Rom på 500-talet, märks

maktförhållandet i flera olika sammanhang: mellan härskare och underordnad, adliga och icke adliga, präster och syndare, föräldrar och barn.

Mellan dem som ansåg sig vara jämlikar användes samma tilltal i båda riktningar, det vill säga *ni* mellan två personer i de övre samhällsklasserna och *du* mellan personer i de lägre. Anledningen till att *ni* endast användes i de övre samhällsklasserna är ett resultat av att bara människor av rang fick lov att tilltala kejsaren, och då använde *ni* som singularform. Allt eftersom spreds användningen av *ni* nedåt i samhällshierarkin, men det förblev ett statusmärke. Medvetenheten kring *ni*-användandet var som starkast i 1600-talets Frankrike, där det, i finare kretsar, var vanligt att nia varandra även inom familjen.

Att nia varandra handlar om någon form av olikhet, som dock inte nödvändigtvis hör samman med makt. När en maktskillnad förestår används *ni* endast i en riktning, medan *ni* i andra relationer, där maktskillnaden saknas, används i båda riktningarna. Dessa relationer är asymmetriska respektive symmetriska. I symmetriska, icke maktbaserade relationer, finns solidaritet. Om tillräckligt hög grad av solidaritet finns mellan två personer – vilket främst mäts i tankesätt och värderingar – används istället *du*. Solidariteten vann mycket mark under 1800-talet och de som tidigare blivit niade var mer positiva till en förändring än de som niat. Bevis för att denna förändring har ägt rum finns främst i intervjuer, gamla anteckningar och inom litteraturen och filmväsendet (Brown & Gilman 1960:252–281).

3.2. Användandet av *ni* i Sverige under 1800- och 1900-talen

Det *ni*-tilltal som idag används vid översättning av äldre verk för att spegla den tidens artiga tilltalsform – i det här fallet tilltalet under tidigt 1800-tal – har mycket litet att göra med hur *ni*-tilltalet faktiskt användes i Sverige under samma tidsperiod. Vårt lands tilltalsnormer, och hur de har förändrats genom århundradena, hänger nära samman med samhällets sociala och ideologiska utveckling. Redan på 1300-talet började *I*, som var ett pluralt pronomen, att användas som artig tilltalsform till en person. Främst användes *I* inom bildade kretsar, medan formen *ni* – bildat genom att *n:et* i predikatet fördes samman med subjektet *I*, såsom i *saden I* – användes i något enklare sammanhang.

När titelbruket infördes under 1500-talet förlorade *I* mycket av sin status. Under århundradena som följde tonade den artiga prägel ut och vid slutet av 1700-talet, då *I*-formen mer eller mindre försvunnit ur språket, hade *ni*-tilltalet som lägst anseende. Vid 1800-talets början var

titelbruket som starkast, och då titlar användes uppåt, blev *ni* tilltalet som användes nedåt, till den som saknade titel. Det började därför anses vara ett negativt och förringande tilltal. Nominativformen *ni* ansågs därtill mer oartig än objekts- och possessivformerna *er* och *eder*.

Inom aristokratin levde traditionen sedan 1600-talet kvar att tilltala varandra med *ni*, som en direktöverföring av franskans *vous*. Eftersom det användes på motsvarande sätt, behövde ingen ta illa vid sig och man slapp upprepa titlarna. Egentligen fanns inget förakt i *ni*-tilltalet i sig, men i och med att en lägre stående var tvungen att svara med titel, växte känslorna av att de som använde *ni* var förmer än andra.

Vid mitten på 1800-talet var det många som ansåg titelsystemet vara omständligt och besvärligt, varpå det bildades föreningar som argumenterade för att *ni* skulle börja användas som artig tilltalsform, i sammanhang där *du* inte ansågs lämpligt. Upprop, skrivelser och föredrag framfördes och kampen om en *ni*-reform kom att pågå i ungefär hundra år.

Vid sidan av denna kamp fanns andra alternativa lösningar. En del talade för *han/hon*-tilltal, vilket var ett slags mellanting mellan *du* och *ni*. Det var mer hövligt än *ni* och mindre förtroligt än *du*, men det ansågs samtidigt vara något lantligt och var dessutom på utdöende ur svenska språket. En annan konkurrent var *De*, som var en dansk motsvarighet, men inte heller detta alternativ vann tillräckligt starkt gillande. *Du*-tilltalet var visserligen accepterat som allmän tilltalsform i vissa delar av landet, men överlag ansågs det alltför förtroligt (Wellander 1935, Ahlgren 1978, Mårtensson 1988).

Wellander (1935) var en av förespråkarna för *ni* och ansåg det vara den enda tilltalsformen som skulle kunna vinna mark i Sverige. Själv menade han att motståndet till *ni* låg i att den generation som var barn i mitten på 1800-talet iat sina föräldrar och äldre personer, medan andra ansåg det känslomässiga skälet vara starkare. Fortfarande lät *ni* ohövligt i mångas öron, eftersom ordet en gång i tiden upplevts kränkande.

Wellander påpekade att *ni* skulle få en ny klang för nästa generation och att stämpeln aldrig skulle försvinna om ingenting konkret gjordes. Ohövlighet handlar inte enbart om orden i sig utan om hur de används, och en förutsättning är att tilltalet är ömsesidigt.

För personer födda på 1930-talet eller senare var den negativa prägeln utsuddad, åtminstone inom över- och medelklassen. De ansåg att *ni* var ett gott tilltal till obekanta, eftersom det var något distanserande. Acceptansen blev större allteftersom åren gick och *ni* förekom oftare under 1900-talet än det gjort på 1800-talet. Dock slog det aldrig igenom som allmän tilltalsform och under andra världskriget ebbade *ni*-kampanjen ut. Istället tog diskussionen om en *du*-reform vid (Ahlgren 1978).

3.3. *Du*-tilltalet i Sverige

Att idag tilltala alla och envar i Sverige med *du* är för de flesta självklart, men den allmänna osäkerheten inför hur obekanta skulle tilltalas var länge besvärlig. Eftersom inga fasta regler fanns under 1900-talet förenklades tilltalet mer och mer. Tilltalet har genom historien gått från det komplicerade titelsystemet och undvikandet av direkt tilltalsord (se avsnitt 3.5 nedan), via *ni*:ets vara eller inte vara, och därefter vidare till det intima och jämställda *du*. Efter den långa debatten om *ni*-tilltalet visade det sig ohållbart att på arbetsplatser och i andra sammanhang hålla fast vid ett system där människor socialt sett skiljdes åt genom bruket av tilltalspronomen.

Det allmänna duandet började sprida sig i Sverige mot slutet av 1960-talet. Till skillnad från *ni*-reformen handlade det inte om propaganda eller om ett övertänt beslut, utan snarare om det som kallas ”change from below”, förändring underifrån. Vanligtvis börjar förändringar i språkbruket i de övre samhällsklasserna, för att därefter spridas nedåt, men med *du*-tilltalet var det tvärtom. Det användes först av arbetare, inom arbetarrörelsen, varpå det spreds vidare till myndigheter. Tom Söderberg (1972) menar, enligt Ahlgren (1978:71), att Wellander helt enkelt var för sent ute med sitt propagerande för *ni*-tilltalet. När hans *Tilltalsordet ni* skrevs 1935 fanns duandet redan inom arbetarrörelsen, och Söderberg menar att det var så tidigt som under 1930-talet som duandet slog igenom i politiska partier och organisationer. Dock hjälpte Wellanders propaganda till att stärka känslan av att svenska språket var i behov av ett pronominent tilltal.

Du-tilltalet slog igenom fullt ut på 1960-talet, då det började anammas av ungdomarna. Samtidigt blev folk mer rörliga, vilket gjorde att duandet förflyttade sig från hemmen och ut i offentligheten. Det blev omöjligt att minnas alla namn och titlar, och avstånden mellan tjänstemän och arbetare, likväl som mellan människor i allmänhet, minskade successivt. *Du*-tilltalet blev en del av 1960-talets jämlikhetsideal och en markering för den nya tiden.

Först när bruket av *du* blev regelfäst spred det sig över samhällsklasserna. Många hade till en början svårt att ta till sig att det nu var norm att vara *du* med alla, och de allmänna reglerna för bruk av tilltalsform mellan främlingar var fortfarande vaga i slutet på 1970-talet (Ahlgren 1978, Mårtensson 1988).

3.4. Det nya niandet

Ni-tilltalet används sällan i dagens samhälle, men för många anses det idag vara ett artigt pronomen. Detta kan härledas till ”det nya niandet”, vilket uppstod på 1980-talet, då tilltalsformen *ni* började användas igen. Precis som Wellander påpekade 1935, så försvann *ni*:ets negativa klang och för dem födda på 1960- och 1970-talen finns inga konnotationer. Tvärtom ansåg de *ni* vara ett användbart alternativ till *du* i vissa sammanhang, såsom exempelvis då en chef skulle tilltalas. En undersökning utförd bland gymnasieelever 1986 (Mårtensson 1988) visade att kunskapen om hur *ni* använts tidigare under århundradet var knapp, och eleverna kände inte heller till hur vuxna använde ordet. De flesta av dem trodde att *du* skulle kunna uppfattas som stötande, medan ytterst få trodde att ett *ni*-tilltal kunde göra det. Istället trodde merparten av ungdomarna att *ni* var ett artigt tilltal, väl lämpat att använda till äldre och högt uppsatta.

Samtidigt som *ni*-tilltalet började anses mer positivt, avtog också *du*:s värdeladdning. I en jämförelse av två studier utförda 1958 och 1985, visade det sig att *du* uppfattades som mindre nära och mindre varmt 1985 än i den tidigare studien. Med andra ord har två ytterligheter sakta närmat sig mitten och medfört att klyftan mellan de båda tilltalspronomena minskat.

Vad som ledde till detta nya niande är inte helt utrett. Somliga menar att det var en modenyck som kom och gick, medan andra hävdar att det hänger samman med andra samhällsliga förändringar, såsom exempelvis ungdomars svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden, eftersom tilltalsbruket tidigare alltid påverkats av vad som händer i samhället (Mårtensson 1988).

3.5. Omskrivning i svenskan

Omskrivning, eller undvikande av direkt tilltalspronomen, är idag inte särskilt vanligt, eftersom vi inte längre anser oss ha ett språkligt behov av det. Det förekom som mest vid 1900-talets början, och blev ett omständligt sätt att slippa undan titulering, *ni*- eller *du*-tilltal. De passivumbildade omskrivningarna var ett uttryckssätt som främst användes i tal. Wellander skriver:

Över hela landet segrar numera så småningom bruket att tilltala var och en, som man känner personligen, med titel eller titel och namn: *Har ingeniören fått sin käpp? Har herr Gustafsson ätit? Vill fru Gustafsson ha dopp till kaffet?* Däremot råder allmän tvekan om rätta sättet att tilltala personer vilkas titel och namn man icke känner. Denna tvekan om tilltalsordet har givit upphov åt de många omskrivningar, som äro så kännetecknande för svenskt talspråk: *Glömdes icke en käpp? Önskas det dopp till kaffet? Vad får det lov att vara?* (Wellander 1935:3, kursiv stil i originalet)

I sin agitation för *ni*-tilltalet menar Wellander att svenska språket är tungt och osmidigt, och att ett enstavigt pronomen (såsom *De* i danskan, *Sie* i tyskan, *vous* i franskan och *you* i engelskan) skulle bidra till att göra tilltalet i vardagen enklare.

Omskrivningarna användes således främst vid samtal med obekanta, men det var också ett sätt att slippa upprepa långa titlar, såsom *Jag vill fråga direktör Svensson, om direktör Svensson ger sitt tillstånd till att jag tar bilen* (Wellander 1935). Omskrivningarna försvann aldrig helt ur språket utan förekommer ibland fortfarande. Under 1970-talet användes de gärna av personer födda på 1940-talet eller tidigare, vid tilltal till personer med låg social status. Paulston (1976) hävdar, enligt Ahlgren (1978:73), att detta var ett sätt för folk att slippa göra ett aktivt val mellan *ni*- och *du*-tilltal.

4. Resultat och diskussion

Pronomenet *you* har en central roll i engelska språket och vid översättning av historiska verk tillstöter svårigheter, eftersom det svenska språkbruket skiljer sig mycket från källspråket och därtill har förändrats avsevärt sedan *Pride and Prejudice* skrevs 1813. För att fånga rätt tilltalsbruk i ett äldre verk och visa graden av intimitet i en relation, måste både *ni* och *du* användas. Som tidigare nämnades uppstår då i huvudsak tre problem. För det första används inte *ni*-formen som tilltal till en person i vårt samhälle, för det andra har det aldrig varit något artigt tilltal historiskt sett och för det tredje så syns det inte på samma sätt i engelskan vilket tilltal som avses, varför andra markörer måste beaktas.

Vid en källspråksanpassad översättning, det Newmark kallar semantisk översättning, tas läsaren till författaren och får ta del av en annan kultur. Vid en målspråksanpassad, kommunikativ översättning, tas istället författaren till läsaren och texten anpassas mer efter våra svenska förhållningsregler. Krocken dem emellan uppstår i det att hur översättaren än förhåller sig till texten, så kommer han eller hon aldrig ifrån kärnan i *you*-problematiken. Om översättaren vill behålla en historisk korrekthet, kontrasterar ett ytterst formellt *you* i 1800-talets England mot ett synnerligen informellt *ni* i 1800-talets Sverige. På samma gång är den andra ytterligheten *du* inte heller trovärdig, eftersom dess starka grad av närhet i sin tur också kontrasterar alltför kraftigt mot det distanserade *you* som brukades i 1800-talets England.

I detta kapitel undersöker jag hur de tre översättarna har arbetat med pronomenet *you*. Först kommer jag att översiktligt titta på översättning av *you* i några av de förekommande relationerna. Därefter kommer jag att gå in på omskrivningar och se om översättarna, och då främst Ringenson och Olzon, på något sätt präglats av det språkbruk som i hög grad användes i Sverige vid 1900-talets början. I nästkommande avsnitt kommer jag att gå in på översättning av *you* tillsammans med titlarna *sir* och *madam*. Genom exempel kommer jag då att visa hur översättarna på olika sätt framställt relationen mellan Elizabeth och hennes båda föräldrar. I det fjärde och sista avsnittet kommer jag att gå in på Elizabeths och mr Darcys relation och undersöka hur de tre översättarna övergår från ett distanserat *ni* till ett mer intimt *du*.

För att göra exemplen i detta kapitel extra tydliga har jag valt att skriva ut översättarnas namn vid respektive översättning och använda Austens namn endast efter meningarna hämtade ur originalet.

4.1. Översättning av *you* i *Stolthet och fördom*

Ett stort arbete för en översättare av ett äldre verk är att analysera varje enskild relation och ta ställning till huruvida de båda parterna bör *ni* eller *du* varandra. Oavsett hur konnotationerna för en svensk kan tänkas vara, måste *ni* användas i mer formella sammanhang, då *du* inte är ett lämpligt tilltal. I *Stolthet och fördom* har översättarna överlag arbetat i enlighet med hur titlar och namn används i meningen. Här är ett exempel från ett formellt samtal mellan sir William och mr Darcy:

- (1a) – ... and I doubt not that you are an adept in the science yourself, Mr. Darcy.
– You saw me dance at Meryton, I believe, Sir. (Austen s. 22)
- (1b) – ... och jag tvivlar inte på att ni själv, mr Darcy, är en mästare i konsten.
– Jag tror, att ni såg mig dansa i Meryton. (Ringenson s. 30)
- (1c) – ... och jag tror säkert att ni själv är en mästare i konsten, mr Darcy.
– Ni såg mig nog dansa i Meryton, sir. (Sundström s. 34)

Mellan dessa två obekanta herrar används de formella titlarna *mr* och *sir* i originalet, vilket ger en antydning om att *ni* bör användas på svenska. Sundström väljer därtill att förstärka det formella genom att behålla titeln *sir*. Även mellan sir William och Elizabeth Bennet finns en viss distans, även om han är en vän till familjen och använder hennes smeknamn vid tilltal:

- (2a) – My dear Miss Eliza, why are you not dancing? (Austen s. 23)
- (2b) – Kära miss Eliza, varför dansar ni inte? (Sundström s. 35)

Distansen blir märkbar genom Austens användning av *miss* framför smeknamnet, och alla tre översättarna har valt att översätta *you* med *ni* i sådana här situationer. I övrigt används *du* vid tilltal inom de nära relationerna, såsom mellan Elizabeth och Charlotte, sir Williams dotter:

(3a) – Your plan is a good one... (Austen s. 19)

(3b) – Din plan är bra... (Olzon s. 22)

och mellan syskonen Bennet:

(4a) – We will go as far as Meryton with you... (Austen s. 29)

(4b) – Vi går med dig till Meryton... (Sundström s. 43)

men också mellan de nära vännerna mr Darcy och mr Bingley:

(5a) – I see your design, Bingley... (Austen s. 47)

(5b) – Jag märker din avsikt, Bingley... (Ringenson s. 64)

I exempel 5 används efternamnet vid tilltal, men utan det artiga *mr*, vilket av alla tre översättarna har ansett vara ett tecken på att de två vännerna duar varandra.

Överlag är översättningarna relativt lika varandra tilltalsmässigt, men en liten skillnad är att Sundström i högre grad än de tidigare översättarna valt att behålla artighetsmarkerande titlar såsom exempelvis *sir* (se exempel 1 ovan och avsnitt 4.3 nedan). Måhända är Sundström något mer källspråksinriktad än de tidigare översättarna, då hon väljer att ha med fler av de detaljer som vid målspråksinriktade översättningar gärna faller bort. Samtidigt har ju hon, som nyöversättare, möjlighet att i större utsträckning ta vara på originalet, eftersom en längre tid har förflutit sedan verket skrevs. Därtill kunde hon ta till sig av kritiken som riktades mot Olzons översättning och ha den i åtanke då hon gjorde sin egen.

4.2. Omskrivningar

Eftersom omskrivningar användes mycket i Sverige vid tiden då Ringensons översättning kom ut, känns det viktigt att undersöka om detta mycket specifika tilltalssätt återspeglas i *Stolthet och fördom*. Om Ringenson hade velat göra en målspråksinriktad översättning fullt ut, torde omskrivningar vara ett perfekt sätt att uppnå detta. Undvikandet av direkt tilltal och titlar var vanligt i verkliga livet och då framför allt i tal, men frågan är om det över huvud taget har en plats inom litteraturen. Ringensons översättning utkom alltså 1920, men även Olzon skulle, i

viss mån, kunna ha präglats av den röriga omskrivningsprocessen. Hans första översättning utkom under 1940-talet, då *ni*-reformens vara eller icke vara fortfarande diskuterades, och den reviderade upplagan utkom på 1960-talet, innan *du*-tilltalet blivit norm inom alla samhällsklasser.

Eftersom dialogerna i *Stolthet och fördom* är förhållandevis många, finns också ett stort antal tillfällen och möjligheter för en smidig omskrivning, om en sådan skulle vara önskvärd. Det som vid närmare undersökning dock visar sig är att det är det direkta *ni*-tilltalet som vanligtvis används, såsom i detta exempel:

- (6a) – Do you not feel a great inclination, Miss Bennet, to seize such an opportunity of dancing a reel? (Austen s. 48)
- (6b) – Känner ni inte stor lust, miss Bennet, att begagna detta tillfälle att dansa en »reel»? (Ringenson s. 65)
- (6c) – Har ni inte lust, miss Bennet, att begagna tillfället att dansa en *reel*? (Olzon s. 47, kursiv stil i originalet)

Det finns också flera tillfällen där pronomenet skulle kunnat strykas helt, vilket det också gjort i Sundströms version, utan att för den delen låta underligt eller ge en felaktig översättning:

- (7a) – One must speak a little, you know. (Austen s. 88)
- (7b) – Man måste tala en smula, förstår ni. (Ringenson s. 119)
- (7c) – Man måste ju säga något, förstår ni. (Olzon s. 80)
- (7d) – Lite måste man ju tala. (Sundström s. 116)

I exempel 8 nedan ser vi en annan situation, där pronomenet med fördel skulle kunnat bytas ut mot ett artigare och mindre klumpigt *vi*:

- (8a) – When you met us there the other day, we had just been forming a new acquaintance. (Austen s. 89)
- (8b) – När ni mötte oss där härom dagen, hade vi just gjort en ny bekantskap. (Ringenson s. 120)
- (8c) – När vi stötte ihop med er där häromdagen hade vi precis gjort en ny bekantskap. (Sundström s. 116)

Tillfällena där Ringenson skulle ha kunnat göra omskrivningar är många, men han gjorde valet att följa originalet och inte målspråksan-

passa tilltalet i översättningen. Om han ändå hade velat anpassa texten lite grann, skulle ett annat alternativ ha varit att välja den något artigare objektsformen *er*, framför *ni*, men inte heller det har Ringenson gjort på ett sätt som kan kallas konsekvent. Det förekommer emellanåt, men i alla översättningarna och alltför sällan och alltför sporadiskt för att ett mönster ska kunna skönjas. Här följer två exempel på detta:

- (9a) – The present always occupies you in such scenes – does it? (Austen s. 90)
- (9b) – Det *närvarande* upptager alltid era tankar vid sådana tillfällen, eller hur? (Ringenson s. 122, kursiv stil i originalet)
- (9c) – Upptar det närvarande alltid era tankar vid sådana här tillfällen? (Olzon s. 81)
- (9d) – Är det så att ni alltid blir för uppfylld av nuet i den situationen? (Sundström s. 118)
- (10a) – The feelings which, you tell me, have long prevented the acknowledgement of your regard, can have little difficulty in overcoming it after this explanation. (Austen s. 184)
- (10b) – De känslor, som, efter vad ni säger, länge ha hindrat er från att uttala er böjelse, kunna nog utan svårighet övervinna denna smärta, som ni givit mig denna förklaring. (Ringenson s. 4)
- (10c) – De känslor som efter vad ni själv säger länge har hindrat er från att uttala er böjelse, kan nog utan svårighet lindra smärtan, när ni nu har förklarat saken för mig. (Olzon s. 152)
- (10d) – De känslor som enligt vad ni sagt länge har avhållit er från att tillstå er böjelse kommer säkert inte att få svårt att besegra den efter detta samtal. (Sundström s. 232)

Det händer därtill också att alla tre översättarna lägger till pronomen där det inte finns något i källtexten, och där måltexten heller inte kräver det för att meningen ska bli grammatiskt korrekt:

- (11a) – And this is all the reply which I am to have the honour of expecting! (Austen s. 184)
- (11b) – Detta är således det enda svar, jag har den äran att vänta av er! (Ringenson s. 4)
- (11c) – Detta är således det enda svar jag får! (Olzon s. 153)

- (11d) – Och detta är det enda svar jag kommer att föräras? (Sundström s. 233)

Med grund i dessa exempel kan jag konstatera att Ringenson och Olzon båda gjort översättningar som faller inom ramen för Newmarks teori om semantisk översättning, eftersom de inte målspråksanpassade sina översättningar i så stor utsträckning som skulle ha varit möjligt. Dock skulle man kunna tänka sig att litteraturen är undantagen de negativa konnotationerna, och att det i litteraturens värld är möjligt att använda *ni* på ett sätt som inte skulle ske i verkligheten, med tanke på att *ni* var ett accepterat tilltal i dramer och skådespel (Ahlgren 1978:114). Även Thelander (2001:232) styrker denna hypotes, då hon efter analyser av ett antal svenska 1800-talsdramer konstaterar att tilltalsordet *ni* förekommer betydligt oftare inom litteraturen än i verkligheten. Hon tar i sina teorier stöd hos Cederschiöld, som menar att man i skrift kunde använda *ni* mer allmänt och vid tillfällen där man vanligtvis skulle varit tvungen att använda titel, med eller utan namn. I *Om svenskan som skriftspråk* (1897:122) skriver han:

Därvid passar man dock gärna på att emellanåt inskjuta titeln (eller titeln jämte namnet) såsom parentetiskt vokativ, tydligen för att för mildra det stötande, som *Ni* ännu kan innebära för en och annan (kursiv stil i originalet).

4.3. Översättning av *you* tillsammans med *sir* och *madam*

Sir och *madam* är två viktiga titlar som är särskilt intressanta ur översättningsvetenskaplig synvinkel. I *Stolthet och fördom* används de frekvent och i många olika situationer. De är båda titlar som inte kräver ett efternamn utan som kan användas fristående. Främst används de för att visa respekt för någon med högre status, såsom exempelvis för de äldre, särskilt om den som talar själv är ung.

Som nämndes i avsnitt 3.1 ovan menar Brown och Gilman (1960) att det tilltal som väljs i en viss situation har med maktförhållanden att göra och att *ni*-formen används i de relationer där en viss distans föreligger. I dagens samhälle syns dessa maktförhållanden inte särskilt mycket rent språkligt, och de uttrycks inte lika ofta som de gjorde på Jane Austens tid. Dock lever *sir*- och *madam*-tilltalen fortfarande kvar, och dessa titlar visar tydligt vem som är den överordnade i relationen (Mesthrie et al. 2000:381, enligt Einarsson 2007:131).

Relationerna mellan Elizabeth och hennes mamma och pappa är intressanta i detta sammanhang, särskilt med tanke på att de tre översättarna tagit sig an originalet på olika vis. Många gånger har *sir-* och *madam-*tilltalen strukits i översättningarna, även om Sundström valt att anpassa tilltalet till situationen oftare än de tidigare översättarna.

Än mer intressant är dock *you-*tilltalet. Originalet antyder att ovan nämnda maktförhållande i hög grad existerar mellan Elizabeth och hennes föräldrar, vilket märks i följande exempel där modern tilltalas:

(12) – For heaven’s sake, madam, speak lower. (Austen s. 97)

(13a) – Are you quite sure, Ma’am? (Austen s. 16)

(14a) – But you forget, mama... (Austen s. 4)

Valet av tilltal hänger nära samman med vid vilken typ av sammanhang samtalet förekommer. Samtalet i exempel 12 ägde rum i offentligheten, medan det mer familjära *mama* (exempel 14) användes i ett samtal med bara familjemedlemmar. Oavsett vilken titel som används, kan man utifrån dessa exempel förstå att seden kräver att Elizabeth tilltalar sin mamma med respekt. *Mama* må vara förhållandevis intimt, men användandet av *madam* och *ma’am* i andra situationer gör att läsaren av originaltexten förstår att ett visst maktförhållande föreligger. Man skulle kunna hävda att Elizabeth får lov att dua sina föräldrar då bara familjen är närvarande, medan föräldrarna ska nias i situationer då denna makt syns utåt, men det vore en orimlig uppgift för en översättare att växla mellan *ni-* och *du-*tilltal mellan två personer, beroende på vem eller vilka som är närvarande. Ringenson, Olzon och Sundström har alla tagit ställning och är konsekventa i sina översättningar. Om Brown och Gilman’s rekommendationer skulle följas, vore *ni-*tilltalet det mest rimliga, men ingen av översättarna har arbetat på det sättet:

(13b) – Är du alldeles säker på det? (Ringenson s. 22)

(13c) – Är mamma alldeles säker på det? (Sundström s. 27)

(14b) – Men du glömmer, mamma... (Olzon s. 9)

(14c) – Men mamma glömmer... (Sundström s. 11)

Både Ringenson och Olzon har valt *du-*tilltalet och därmed gjort relationen mellan Elizabeth och hennes mamma mer intim än vad originalet antyder. Detta går i linje med vad Wright (1975:311) poängterar då han

diskuterar Olzons översättning av *my dear*. Måhända är detta tilltal något målspråksanpassat, eftersom ett *du*-tilltal förekom inom vissa familjer i Sverige på 1800-talet. Dock är det omöjligt att här dra någon vetenskaplig parallell, eftersom det familjära tilltalsbruket aldrig har kunnat kartläggas ordentligt. Reglerna var olika inom olika familjer och berodde på var i landet de bodde, i hur stor stad de levde och vilken samhällsklass föräldrarna tillhörde (Ahlgren 1978).

Till skillnad från de båda andra översättarna har Sundström valt att använda *mamma* som tilltal i stället för att välja *du* eller *ni*. I relationen mellan Elizabeth och hennes pappa har hon gjort samma val. Ringenson och Olzon håller däremot fast vid *du*-tilltalet:

- (15a) – Have you any other objection, said Elizabeth, than your belief of my indifference? (Austen s. 365)
- (15b) – Har du ingen annan invändning än att du tror att jag inte tycker om honom? frågade Elisabet. (Olzon s. 290)
- (15c) – Har pappa fler invändningar, frågade Elizabeth, någon annat än att jag inte skulle bry mig om honom? (Sundström s. 448)

I just denna mening finns ingen indikation på vilken typ av tilltal som är mest passande, men ovan nämnda respekt visas vid andra tillfällen, då fadern tilltalas med *sir*:

- (16) – Can he be a sensible man, sir? (Austen s. 60)

Tilltalet *sir* har i alla tre översättningarna ersatts med *pappa*, men i denna titel finns ändå, precis som vid *madam*-tilltalet, en antydning om att Elizabeth inte skulle dua sin förälder. Sundströms val av *mamma*- och *pappa*-tilltal kan jämföras med det ovan nämnda *han/hon*-tilltalet, som användes under 1800-talet (se avsnitt 3.2 ovan) och var ett mellanting mellan *du* och *ni*. När de tidigare översättarna valde ett *du*-tilltal, gick respekten förlorad, vilket man kan gissa att Sundström har velat undvika. Hade hon å andra sidan övergått till ett *ni*-tilltal, hade istället den intimitet som Ringenson och Olzon förmedlade försvunnit. Sundströms val får därmed en väldig effekt, eftersom hon tar med sig det bästa av båda världar och behåller både intimitet och respekt. På samma sätt som hon ligger mitt emellan *du*- och *ni*-tilltalet, ligger hon också mitt emellan en semantisk och en kommunikativ översättning.

Inom dramatikens värld kan den reciprocitet man vanligtvis ser mellan karaktärer – då *du* bemöts med ett *du*, *ni* med ett *ni* och en titel med en titel – undantagas just vid relationen mellan barn och förälder. En

sådan relation kan vara icke-reciprok och i de svenska 1800-dramer som Thelander (2001:229) analyserat säger döttrar *mamma* respektive *pappa* till sina föräldrar. Enstaka gånger förekommer det att döttrar duar sina mödrar, men de duar aldrig sina fäder.

4.4. *Ni* blir det familjära *du*

Mr Darcy och Elizabeth har boken igenom en väldigt formell och distanserad ton, vilket bland annat förstärks av de titlar som används dem emellan:

- (17a) – ... you must remember, Miss Bennet ...
– You appear to me, Mr. Darcy ... (Austen s. 46)
- (17b) – ... miss Bennet, så måste ni komma ihåg, att ...
– Det förekommer mig, mr Darcy, som om ni ... (Ringenson s. 62)
- (17c) – ... måste ni minnas, miss Bennet, att ...
– Det tycks mig att ni ... mr Darcy (Sundström s. 64)

Mellan dessa, till en början obekanta, karaktärer har alla tre översättarna valt att använda pronomenet *ni* som översättning av *you*. Den artiga ton som de har till varandra förstärks ytterligare genom deras gester och kroppsspråk, och de följde på alla sätt tidens normer. Det som är intressant att fundera över är dock när ett par som lär känna varandra och blir förälskade övergår till att säga *du*. I ett av de sista kapitlen av boken börjar huvudkaraktärerna att öppna sig för varandra och tala om sina känslor. Mr Darcy säger:

- (18a) – If your feelings are still what they were last April, tell me so at once. *My affections and wishes are unchanged, but one word from you will silence me on this subject for ever.* (Austen s. 354, kursiv stil i originalet)
- (18b) – Om era känslor ännu är desamma som i april så säg mig det genast. Min böjelse och mina önskningar är oförändrade, men ett enda ord från er ska för alltid bringa mig till tystnad. (Olzon s. 282)

Alla översättarna har i det här skedet arbetat på samma sätt med *you*, och i stycket som följer redogör Austen, genom indirekt anföring, för Elizabeths känslor:

- (19a) ... and immediately, though not very fluently, gave him to understand, that her sentiments had undergone so material a change, since the period to which he alluded, as to make her receive with gratitude and pleasure, his present assurances. (Austen s. 354)
- (19b) ... och hon förklarade hastigt om också inte helt sammanhängande att hennes känslor hade förändrats så genomgripande sedan den tid han talade om att hon nu med tacksamhet och glädje mottog hans kärleksförklaring. (Sundström s. 436)

Det intressanta följer nästa gång mr Darcy talar direkt, vilket han gör efter en längre indirekt anföring, i vilken mr Darcy berättat att han bestämde sig för att göra ett nytt försök att vinna Elizabeth efter sitt samtal med mostern lady Catherine:

- (20a) – It taught me to hope, said he, as I had scarcely ever allowed myself to hope before. I knew enough of your disposition to be certain, that, had you been absolutely, irrevocably decided against me, you would have acknowledged it to Lady Catherine, frankly and openly. (Austen s. 355)
- (20b) – Det ingav mig så mycket hopp, sade han, som jag knappast förut vågat hysa. Jag kände din karaktär tillräckligt för att vara viss om att, ifall du var avgjort, oåterkalleligen besluten att avböja mitt anbud, skulle du öppet och ärligt ha erkänt det för lady Catherine. (Ringenson s. 235)
- (20c) – Det ingav mig mera hopp än jag någonsin förut hade vågat hysa. Jag kände dig tillräckligt för att veta att du öppet och ärligt skulle ha upplyst lady Catherine om rätta förhållandet om det var så att du oåterkalleligen hade beslutat avvisa mig. (Olzon s. 282)
- (20d) – Det kom mig att hoppas, sade han, mer än jag hade tillåtit mig själv att hoppas någon gång förut. Jag kände er tillräckligt väl för att veta att om ni hade bestämt er fullständigt och oåterkalleligt för att säga nej till mig, då skulle ni öppet och rättframt ha talat om det för lady Catherine. (Sundström s. 436)

Ringensons och Olzons övergång till *du*-tilltal sker plötsligt och till synes utan anledning, eftersom det inte finns något i denna mening i originalet som vittnar om att Elizabeth och mr Darcy blir så intima med varandra. De har ännu inte talat rakt ut om förlovning och giftermål, utan är fortfarande bara två unga människor som lär känna varandra. Det är därför ett mycket intressant beslut som Ringenson tog vid den första översättningen, och som Olzon sedan valde att följa. Vid första an-

blicken förefaller det naturligt att behålla *ni*-tilltalet, vilket Sundström har valt att göra och som hon sedan håller fast vid återstoden av kapitlet.

I nästkommande kapitel tillkännager Elizabeth sin hemliga förlovning med mr Darcy och han anhåller om hennes hand hos mr Bennet. Först i kapitlet som följer därefter, när de för första gången talar med varandra efter att det blivit klart att de får gifta sig, övergår också Sundström till ett *du*-tilltal:

(21a) – For the liveliness of your mind, I did. (Austen s. 368)

(21b) – Din kvicktänkthet föll jag för. (Sundström s. 452)

I detta skede, då förlovningen var offentliggjord, kan det tänkas vara rimligt att övergå till ett *du*-tilltal, men fortfarande måste någonting ha funnits som fick Ringenson och Olzon att göra sina övergångar. Eftersom möjligheten inte finns i engelska språket att visa på intimitet genom *you*-tilltalet, måste Austen i så fall ha visat på närhet på något annat sätt.

Ett sätt att uttrycka intimitet, vilket bland annat diskuteras av Brown och Gilman (1960) och av Paulston (1976), genom Ahlgren (1978:72), är att tilltala med namn. Ett ensamt *you* är alltid godtaget i engelskan och inskjutandet av ett namn är frivilligt, men vittnar om vilken grad av intimitet som finns i relationen. Beroende på hur relationen ser ut, kan antingen titel, efternamn, förnamn eller smeknamn användas i tillägg till *you*. Detta kan ses som en engelsk motsvarighet till den svenska användningen av *ni* eller *du*.

Efter att Elizabeth och mr Darcy först talat om sina känslor följer en lång diskussion om deras gemensamma historia, ur båda deras synvinklar. Under detta samtal, tre sidor efter att Ringenson och Olzon övergått till *du*-tilltalet, säger mr Darcy följande:

(22a) – Such I was, from eight to eight and twenty; and such I might still have been but for you, dearest, loveliest Elizabeth! (Austen s. 357)

(22b) – Sådan var jag från åtta till tjugoåttå års ålder, och sådan kunde jag ännu vara, hade inte du varit, kära älskade Elisabet! (Ringenson s. 238)

(22c) – Sådan var jag från åtta till tjugoåttå års ålder och sådan kunde jag ha varit ännu om inte du hade kommit, kära, älskade Elisabet! (Olzon s. 284)

(22d) – Sådan var jag, från åtta till tjugoåttå års ålder, och sådan skulle jag kanske fortfarande ha varit om jag inte mött er, kära, älskade Elizabeth! (Sundström s. 439)

Mr Darcy övergår alltså från att kalla Elizabeth för det formella *miss Bennet* till att bara använda hennes förnamn, vilket är ett stort tecken på närhet. Eftersom detta tilltal börjar användas strax efter att huvudkaraktärerna har förklarat varandra sin kärlek, synes det därigenom rimligt att Elizabeth och mr Darcy, i samband med detta samtal, börjar dua varandra på svenska. Ur denna synvinkel är det istället Sundströms val som ter sig en aning avvikande, eftersom hon använder det nära *Elizabeth* tillsammans med den distanserade objektsformen *er*. Om valet var medvetet eller om det var en miss från Sundströms sida, går det bara att spekulera om, men med största sannolikhet var det ett medvetet beslut av Austen att, för den brittiske läsaren, markera intimitet mellan de båda karaktärerna genom att byta titel från *miss Bennet* till *Elizabeth*. Samma sak menar Thelander (2001:225) förekommer i dramer, då valet av tilltal markerar statiska och föränderliga förhållanden: ”[S]tilistiskt kan man genom tilltal markera förändringar i ett förhållande”.

5. Slutsats

Att översätta litterära verk är ett hantverk som kräver mycket tid och känsla för nyanser. Särskilt vid översättning av äldre litteratur, och då i synnerhet klassiker, ställs höga krav på översättaren. Det är viktigt att vara uppmärksam och att se upp för de fällor som dyker upp med jämna mellanrum.

Överlag innebär inte pronomenet *you* några större svårigheter för översättaren, eftersom han eller hon oftast står utan valmöjlighet. Hela problematiken som diskuterats i denna uppsats – då det för att behålla en historisk korrekthet krävs att det brittiska, formella *you* ställs i kontrast mot det svenska, informella *ni*, och samtidigt vägs mot det alltför intima *du* – är ett getingbo, eftersom det är en problematik utan lösning. Eller något mer krasst uttryckt: en problematik med bara en lösning, framtvängad av ett otillräckligt språk. Helt enkelt tar svenska språket inte hänsyn till en sådan här problematik, utan presenterar de båda pronomen som finns att tillgå: ett artigt *ni*, ett nära *du*. Vid översättning av tilltalspronomen i verk såsom *Pride and Prejudice* finns ingen plats för äldre tiders konnotationer och känslor, ingen plats för historia.

Ytterligare en paradox i detta resonemang, som heller inte får någon plats i översättningen, är att det aldrig går att veta hur mycket av problematiken kring pronomina *ni* och *du* som översättarna faktiskt kände till då de gjorde sina översättningar. Därefter kan man fråga sig om en sådan vetskap skulle göra någon skillnad för slutresultatet.

Den slutsats som i alla fall går att dra, utifrån analysen av dialogerna och pronomenet *you*, är att Ringenson och Olzon gör relationen mellan Elizabeth och hennes föräldrar närmre än vad originalet antyder. Detta stämmer överens med de teorier som Wright (1975:311) hade angående Olzons översättning av *my dear*-uttrycket, då Olzon kritiserades för att skapa en alltför intim relation mellan makarna Bennet. Sundström val av ett *mamma*- och *pappa*-tilltal känns som ett fungerande mellanting till *ni*- respektive *du*-tilltal. Hon tar hänsyn till titlarna *sir* och *madam* som Austen använder, och behåller därmed den respekt som Elizabeth visar sina föräldrar, samtidigt som en del av den närhet som Ringenson och Olzon vill ge relationen bevaras.

I relationen mellan Elizabeth och mr Darcy är det Sundström som gjort ett misstag, då hon antingen missat eller bortsett från den närhetsmarkör som Austen ger läsaren i slutet av romanen. Mr Darcy övergår från att säga *miss Bennet* till att använda bara förnamnet *Elizabeth*, men Sundström fortsätter att använda det distanserade tilltalet *ni* tillsammans med det nära *Elizabeth*. Ringenson och Olzon, å andra sidan, tog vara på markören och gjorde övergången till ett *du*-tilltal något tidigare än Sundström. De lyckades därmed fånga den närhet som Austen försökte förmedla mellan de båda huvudkaraktärerna.

Ett sätt som i verkligheten var vanligt för att undvika att komma för nära andra människor tilltalsmässigt var att använda omskrivningar. Eftersom detta var särskilt vanligt vid tiden för utgivningen av Ringensons översättning, var det relevant att undersöka huruvida detta typiskt talspråkliga uttryckssätt också överförts till litteraturen. Det visade sig att inga omskrivningar förekom i översättningarna av *Pride and Prejudice*, men också att objektsformen *er* inte använts i större utsträckning än i originalet.

Ur en översättningsvetenskaplig synvinkel är alla översättarna både semantiska och kommunikativa i sitt arbete, även om Sundström är mer källspråksinriktad än de båda föregångarna. Olzon är, vilket han också blivit kritiserad för, något mer syntaktiskt bunden till källtexten än Sundström. Samtidigt anpassar både Ringenson och Olzon tilltalet mer än Sundström, vilket gör texten enklare för läsaren, samtidigt som en del av innehållet går förlorat. Sundströms styrka ligger dock i att hon är både friare och modernare i sitt arbete, och hon ligger, vilket ju också är typiskt för en nyöversättning, närmre originalet än de båda tidigare översättarna.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Austen, Jane 1971 [1813]. *Pride and Prejudice*. London: Oxford University Press.
- Austen, Jane 1920. *Stolthet och fördom*. Översättning av C.A. Ringenson. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Austen, Jane 2006 [1963]. *Stolthet och fördom*. Översättning av Gösta Olzon. Stockholm: Forum.
- Austen, Jane 2011. *Stolthet och fördom*. Översättning av Gun-Britt Sundström. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Litteratur och internetkällor

- Ahlgren, Perry 1978. *Tilltalsordet ni. Dess semantik och användning i historiskt perspektiv*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Austen-Leigh, Joan,
<<http://www.jasna.org/persuasions/printed/number12/austen-leigh.htm>>. Hämtad 2012-04-27.
- Brown, Robert & Albert Gilman 1960. The Pronouns of Power and Solidarity. I: Seboek, Thomas (red.), *Style in Language*. Cambridge, Mass., s. 252–281.
- Cederschiöld, Gustaf 1897. *Om svenskan som skriftspråk*. Göteborg: Wettergren & Kerber.
- Einarsson, Jan 2007 [2004]. *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Hagström, Annika 2011, <<http://mobil.hd.se/kultur/2011/06/19/austen-aterkomsten/>>. Hämtad 2012-03-15.
- Håkansson, Karin 2003, *Du eller ni?*
<<http://www.popularhistoria.se/artiklar/du-eller-ni/>>. Hämtad 2012-04-23.
- Ingo, Rune 2009 [2007]. *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

- Jane Austen's World, <<http://janeaustensworld.wordpress.com/social-customs-and-the-regency-world/>>.
<<http://www.jasna.org/persuasions/printed/number12/austen-leigh.htm>>. <<http://chuma.cas.usf.edu/~runge/MasonJA1.html>>. Hämtade 2012-04-04.
- Johnsson, Linda 2006. *Får jag numera säga ni till dig?*
<<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1322063&fileOId=1322064>>. Hämtad 2012-03-15.
- Mesthrie, Rajend et al. 2000. *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mårtensson, Eva 1988. *Förändringar i 1900-talets svenska: en litteraturgenomgång*. I: Mårtensson, Eva & Svensson, Jan, Offentlighetsstruktur och språkförändring. (Nordlund 14. Skrifter från institutionen för nordiska språk i Lund.), s. 101–217.
- Nationalencyklopedien, <<http://www.ne.se/jane-austen>>. Hämtad 2012-03-15.
- Newmark, Peter 1986 [1981]. *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon.
- Paulston, Christina Bratt 1976. Pronouns of address in Swedish: social class semantics and a changing system. I: *Language in Society* 5, s. 359–386.
- Pemberley, <<http://www.pemberley.com/janeinfo/honrific.html>>. Hämtad 2012-04-27.
- Söderberg, Tom 1972. *Två sekel svensk medelklass från gustaviansk tid till nutid*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Tellander, Sara 2004, *Der Krieger und die Kaiserin*.
<http://www.tolk.su.se/polopoly_fs/1.57911.1322751231!/sara_tellander.pdf>. Hämtad 2012-03-15.
- Thelander, Kerstin 2001. Ni är alltför skarpsinnig fru biskopinna! Tilltalsskick i några svenska 1800-talsdramer I: *Språk, kön och kultur*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, s. 224–234.
- Victorian Etiquette,
<<http://www.centerforhistory.org/pdfdoc/male%20and%20female%20etiqu%208.pdf>>. <<http://www.elegantwoman.org/victorian-etiquette.html>>. Hämtade 2012-04-05.
- Wellander, Erik 1935. *Tilltalsordet ni*. Stockholm: C. E. Fritzes Bokförlag.
- Wikipedia,
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Stolthet_och_f%C3%B6rdom>.
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Jane_Austen>. Hämtade 2012-03-15.

<http://en.wikipedia.org/wiki/British_Regency>.

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Thou>>. Hämtade 2012-04-04.

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Honorifics>>.

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Sir>>.

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Mr>>. Hämtade 2012-04-27.

Wikisource,

<[http://sv.wikisource.org/wiki/D%C3%B6dsruna_%C3%B6ver_Carl_Axel_Ringenson_\(SvD_1925-12-20\)](http://sv.wikisource.org/wiki/D%C3%B6dsruna_%C3%B6ver_Carl_Axel_Ringenson_(SvD_1925-12-20))>. Hämtad 2012-03-15.

Worldcat, <<http://www.worldcat.org/identities/np-ringenson,%20c%20a>>. <<http://www.worldcat.org/identities/np-ringenson,%20carl%20axel>>.

<<http://www.worldcat.org/identities/lccn-n87-823572>>.

<<http://www.worldcat.org/identities/lccn-no2001-73778>>. Hämtade

2012-03-15.

Wright, Andrew 1975. Jane Austen abroad. I: *Jane Austen: Bicentenary essays*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 298–317.

Översättarcentrum,

<<http://www.oversattarcentrum.se/member.aspx?memberid=184>>.

Hämtad 2012-03-15.